

ناتوانی‌های یادگیری

دکتر محسن شکوهی یکتا

استادیار دانشگاه تهران

اکرم پرند

عضو هیأت علمی پژوهشکده روان‌شناسی استاد روزبه

شکوهی یکتا، محسن
 ناتوانی‌های یادگیری / محسن شکوهی یکتا، اکرم پرند. -- تهران:
 تیمورزاده: طبیب، ۱۳۸۵.
 ۳۹۲ ص: مصور.

ISBN 964-420-125-6

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
 واژه‌نامه.
 کتابنامه: ص. ۳۲۳-۳۴۲
 نمایه.

۱. آموختن -- اختلالات در کودکان -- آموزش و پرورش. ۲. آموختن
 -- اختلالات در کودکان. الف. پرند، اکرم. ب. عنوان.
 ۳۷۱ / ۹ LC ۴۷۰۴/۷۳ / ۸ش ۹۲

کتابخانه ملی ایران

۸۵-۱۵۱۵۵

نام کتاب:	ناتوانی‌های یادگیری
تألیف:	دکتر محسن شکوهی یکتا- اکرم پرند
ویراستار علمی:	دکتر محمد رضایی
ویراستار ادبی:	افق فریدون زاده
ناشر:	مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تیمورزاده - نشر طبیب
طراح جلد:	رامین خلیج
حروف نگاری:	زهره‌علی وردی
نوبت چاپ:	اول پاییز - ۱۳۸۵
شمارگان:	۲۰۰۰ جلد
لیتوگرافی:	ندای دانش
چاپ و صحافی:	سازمان فرهنگی و سیاحتی کوثر
بها با جلد هارد:	۵۴۵۰ تومان
بها با جلد شومیز:	۴۴۵۰ تومان

دفتر مرکزی (اداری): خیابان کریم‌خان زند - نبش میرزای شیرازی - شماره ۱۶۵ - طبقه سوم شرقی

کدپستی ۱۵۹۷۹ - تلفن: ۹۰ ۹۰ ۸۸ ۸۰ (خط) - دورنگار: ۹۸ ۹۸ ۸۸ ۸۰

کتابفروشی مرکزی: میدان ۷ تیر - ابتدای خیابان قائم مقام فراهانی - شماره ۵ - کدپستی ۱۵۸۹۹

تلفن: ۹۰ ۹۰ ۸۸ ۳۲ (خط) - دورنگار: ۸۲ ۸۲ ۸۲ ۸۸

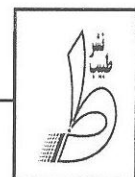
کتابفروشی شماره ۱۵: بلوار کشاورز - خیابان ۱۶ آذر (۵۰ متر پایین‌تر از بلوار کشاورز) - ساختمان ۱۱۲

کدپستی ۱۴۱۷۹ - تلفن: ۱۲ ۱۱ ۸۸ ۹۵ (خط) - دورنگار: ۱۲ ۱۱ ۸۸ ۹۷

WWW.teimourzadeh.com

E-mail: info@teimourzadeh.com

شابک ۶-۱۲۵-۴۲۰-۹۶۴
 ISBN 964-420-125-6

چکیده فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۶
مقدمه.....	۱۹
فصل (۱) سیر تاریخی.....	۲۳
فصل (۲) تعریف و طبقه‌بندی.....	۴۳
فصل (۳) رویکردها.....	۵۱
فصل (۴) سبب‌شناسی.....	۶۵
فصل (۵) ارزیابی.....	۸۵
فصل (۶) ویژگی‌های شناختی.....	۱۰۷
فصل (۷) ویژگی‌های اجتماعی، هیجانی و شخصیتی.....	۱۲۳
فصل (۸) یادگیری و آموزش.....	۱۴۱
فصل (۹) اختلال در زبان شفاهی.....	۱۷۳
فصل (۱۰) اختلال در خواندن.....	۱۹۵
فصل (۱۱) اختلال در نوشتن.....	۲۴۳
فصل (۱۲) اختلال در ریاضی.....	۲۶۵
فصل (۱۳) دانش‌آموزان تیزهوش با ناتوانی یادگیری.....	۲۹۷
فصل (۱۴) ارتباط با والدین و متخصصان.....	۳۱۲
واژه‌نامه انگلیسی به فارسی.....	۳۲۳
واژه‌نامه فارسی به انگلیسی.....	۳۳۳
واژه‌یاب.....	۳۴۳
فهرست منابع.....	۳۵۵

فهرست مطالب

۱۶	پیشگفتار.....
۱۹	مقدمه
۲۳	فصل ۱) سیر تاریخی
۲۵	آموزش ویژه
۲۶	آموزش پذیری هوش.....
۲۷	پژوهش های دیداری - ادراکی
۳۲	پژوهش های مربوط به رشد زبان.....
۳۷	گسترش برنامه های آموزشی
۴۳	فصل ۲) تعریف و طبقه بندی.....
۴۳	تعریف
۴۴	تعریف دولت فدرال
۴۵	تعریف انجمن ملی برای ناتوانی های یادگیری
۴۶	شیوع
۴۸	طبقه بندی
۵۰	ناتوانی های یادگیری عصب روان شناختی / تحولی
۵۱	فصل ۳) رویکردها
۵۱	نظریه های ادراکی - حرکتی
۵۳	نظریه های زبان
۵۵	نظریه های عصب شناختی
۵۵	نظریه های یادگیری مبتنی بر مغز
۵۷	نظریه های رفتاری
۵۸	نظریه های پردازش شناختی
۵۹	نظریه های فراشناختی

۶۱ سایر دیدگاه‌ها
۶۱ ساخت‌گرایی
۶۳ نظریهٔ هوش‌های چندگانه
۶۵ فصل ۴) سبب‌شناسی
۶۵ عوامل درونی
۶۶ یادگیری و سیستم عصبی
۶۷ نورون
۶۹ مغز
۷۴ ژنتیک
۷۵ مصرف الکل و سیگار
۷۶ عوامل بیرونی
۷۷ سیستم‌های اجتماعی
۷۹ خانواده
۸۰ مدرسه
۸۱ رابطهٔ معلم - دانش‌آموز
۸۲ نگرش معلم
۸۳ زیان معلم
۸۳ برنامه‌ها و مواد درسی
۸۵ فصل ۵) ارزیابی
۸۷ غربالگری
۸۸ ارزیابی تشخیصی
۸۸ فرآیندهای روان‌شناختی
۹۲ ملاک‌های تفاوت
۹۴ تشخیص افتراقی
۹۷ ارزیابی برای آموزش
۹۸ آزمون‌های هنجار مرجع
۹۹ ارزیابی تکوینی

۱۰۰	آزمون‌های ملاک مرجع
۱۰۰	ارزیابی مبتنی بر برنامه‌درسی
۱۰۱	ارزیابی در کلاس
۱۰۲	مشاهده
۱۰۳	سایر روش‌ها
۱۰۴	آزمون‌های عصب‌شناختی
۱۰۷	فصل ۶) ویژگی‌های شناختی
۱۰۸	هوش
۱۱۰	توجه
۱۱۱	مدت زمان انجام تکلیف
۱۱۲	تداوم توجه
۱۱۲	توجه انتخابی
۱۱۳	بیش‌فعالی
۱۱۴	حافظه
۱۱۵	پردازش حافظه
۱۱۶	راهبردهای حافظه
۱۱۸	مشکلات ادراکی
۱۲۰	زبان
۱۲۰	صرف و نحو و معناشناسی
۱۲۱	کاربرد زبان
۱۲۳	فصل ۷) ویژگی‌های اجتماعی، هیجانی و شخصیتی
۱۲۴	مهارت‌های اجتماعی و هیجانی
۱۲۵	رشد اجتماعی
۱۲۶	مقبولیت اجتماعی
۱۲۸	مهارت‌ها و رفتارهای اجتماعی
۱۳۰	علل بروز مشکلات اجتماعی
۱۳۱	ویژگی‌های خانواده

۱۳۳.....	مشارکت خانواده با مدرسه
۱۳۴.....	ویژگی‌های شخصیتی
۱۳۵.....	خودپنداره
۱۳۶.....	مرکز کنترل
۱۳۷.....	خلق و خو
۱۳۸.....	اضطراب
۱۳۹.....	احساس تنهایی، افسردگی و افکار خودکشی
۱۴۱.....	فصل ۸) یادگیری و آموزش
۱۴۱.....	مراحل یادگیری
۱۴۳.....	آموزش دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری
۱۴۵.....	یادگیری کنشگر و تحلیل کاربردی رفتار
۱۴۵.....	پیشایندهای رفتار
۱۴۶.....	محتوای آموزشی
۱۴۶.....	جدول زمان‌بندی کلاس
۱۴۶.....	قوانین و مقررات کلاس
۱۴۷.....	شرایط محیطی کلاس
۱۴۷.....	تعامل بین همتایان
۱۴۷.....	پیامدهای رفتار
۱۴۸.....	تقویت
۱۴۹.....	تقویت‌کننده‌های اولیه و ثانویه
۱۵۰.....	کاهش رفتارهای نامطلوب
۱۵۰.....	خاموشی
۱۵۱.....	تقویت افتراقی
۱۵۳.....	جریمه کردن
۱۵۳.....	محروم‌سازی
۱۵۴.....	تنبیه
۱۵۵.....	نظریه‌های شناختی یادگیری
۱۵۶.....	تعیین مراحل راهبرد

۱۵۷.....	الگوپردازی.....
۱۵۸.....	خودگردانی.....
۱۵۹.....	بیان کلامی.....
۱۶۰.....	تفکر انعکاسی.....
۱۶۱.....	مراحل آموزش راهبردهای شناختی.....
۱۶۲.....	کاربردهای آموزشی نظریه‌های شناختی.....
۱۶۳.....	نظریه پردازش اطلاعات.....
۱۶۶.....	دریافت و ثبت حسی.....
۱۶۶.....	توجه.....
۱۶۷.....	ادراک.....
۱۶۸.....	حافظه کوتاه‌مدت.....
۱۷۰.....	حافظه بلندمدت و طرح‌واره‌ها.....
۱۷۱.....	کارکردهای اجرایی.....
۱۷۳.....	فصل ۹) اختلال در زبان شفاهی.....
۱۷۴.....	ارتباط کلامی.....
۱۷۶.....	تحول زبان.....
۱۷۷.....	مهارت‌های زبان.....
۱۷۸.....	رابطه زبان شفاهی و نوشتاری.....
۱۷۹.....	مؤلفه‌های زبان.....
۱۷۹.....	محتوا.....
۱۷۹.....	شکل.....
۱۸۱.....	کاربرد.....
۱۸۲.....	مشکلات زبان در دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری.....
۱۸۳.....	محتوا.....
۱۸۵.....	شکل.....
۱۸۶.....	کاربرد.....
۱۸۷.....	آموزش مهارت‌های زبان.....
۱۹۰.....	آموزش محتوا.....

۱۹۱	افزایش توانایی بازیابی کلمه
۱۹۱	افزایش توانایی بسط و گسترش زبان
۱۹۲	آموزش شکل
۱۹۳	آموزش کاربرد
۱۹۵	فصل ۱۰) اختلال در خواندن
۱۹۶	مهارت در خواندن
۱۹۸	شاخص‌های مشکلات خواندن
۲۰۰	اصول آموزش خواندن به کودکان
۲۰۲	اهداف آموزش خواندن
۲۰۳	مهم‌ترین رویکردهای آموزش خواندن
۲۰۴	رویکرد مبتنی بر درک مطلب
۲۰۵	رویکرد مبتنی بر رمزگشایی
۲۰۵	توصیه‌هایی به معلمان آموزش ویژه
۲۰۸	آموزش مؤلفه‌های خواندن
۲۰۸	واج‌شناسی
۲۱۲	شناخت رابطه حرف - صدا
۲۱۴	بازشناسی کلمه
۲۱۵	رمزگشایی
۲۱۷	آموزش روانی خواندن
۲۱۸	ارزیابی روانی کلامی
۲۱۹	راهبردهای بهبود روانی خواندن
۲۲۲	آموزش درک مطلب
۲۲۳	درک مطلب کلمه
۲۲۴	درک مطلب جمله
۲۲۴	درک مطلب متن
۲۲۴	ارزیابی درک مطلب
۲۲۵	راهبردهای افزایش درک مطلب
۲۲۶	راهبردهای دیداری

۲۲۹.....	پیش‌خوانی، پیش‌بینی و فعال کردن دانش پیشین.....
۲۳۳.....	پرسشگری.....
۲۳۵.....	راهبردهای مربوط به ساختار متن.....
۲۳۶.....	راهبرد بازگویی داستان.....
۲۳۸.....	راهبرد بازنویسی متن با بیان خود.....
۲۳۸.....	راهبرد خلاصه‌نویسی.....
۲۴۰.....	روش فرنالد.....
۲۴۳.....	فصل (۱۱) اختلال در نوشتن.....
۲۴۴.....	مراحل نوشتن.....
۲۴۵.....	انتخاب موضوع.....
۲۴۶.....	مشکلات انتخاب موضوع.....
۲۴۸.....	تهیه و تنظیم متن.....
۲۴۸.....	بازبینی.....
۲۴۹.....	ویرایش.....
۲۴۹.....	انتشار.....
۲۵۰.....	کاربرد کامپیوتر در نوشتن.....
۲۵۱.....	هجی کردن.....
۲۵۱.....	آموزش هجی کردن.....
۲۵۲.....	تحلیل خطا.....
۲۵۳.....	اصول آموزش هجی کردن.....
۲۵۵.....	روش‌های آموزش هجی کردن.....
۲۶۱.....	آموزش خط.....
۲۶۱.....	مشکلات خط.....
۲۶۲.....	مؤلفه‌های خط.....
۲۶۳.....	اصول آموزش خط.....
۲۶۵.....	فصل (۱۲) اختلال در ریاضی.....
۲۶۶.....	مهارت‌های ریاضی و توانایی‌های شناختی.....

۲۶۶	توانایی‌های زبانی.....
۲۶۷	توانایی درک روابط فضایی.....
۲۶۸	استدلال.....
۲۶۸	ناتوانی در یادگیری ریاضی.....
۲۷۰	اصول آموزش ریاضی.....
۲۷۲	رویکردهای آموزش ریاضی.....
۲۷۲	رویکردهای شناختی.....
۲۷۳	رویکردهای رفتاری.....
۲۷۴	مهارت‌های اولیه ریاضی.....
۲۷۵	ارزیابی مهارت‌های اولیه ریاضی.....
۲۷۵	آموزش مهارت‌های اولیه ریاضی.....
۲۷۸	مهارت‌های اساسی ریاضی.....
۲۷۹	آموزش مفاهیم اساسی ریاضی.....
۲۸۱	آموزش ارزش مکانی.....
۲۸۲	آموزش چهار عمل اصلی.....
۲۸۲	آموزش مفاهیم و مراحل محاسبه.....
۲۸۳	زبان ریاضی.....
۲۸۳	کسرها.....
۲۸۴	حل مسائل ریاضی.....
۲۸۸	آموزش کاربرد ریاضی.....
۲۹۰	اندازه‌گیری.....
۲۹۰	زمان.....
۲۹۱	پول.....
۲۹۲	برنامه‌های درسی و مواد آموزشی.....
۲۹۴	فعالیت‌های آموزشی.....
۲۹۴	اعداد دو رقمی.....
۲۹۴	شمارش اعداد با فاصله دوتایی و بیشتر.....
۲۹۵	آموزش ساعت.....
۲۹۵	آموزش خرید کردن.....

فصل ۱۳) دانش آموزان تیزهوش با ناتوانی یادگیری ۲۹۷

- ۲۹۸.....ویژگی‌های یادگیری.....
- ۳۰۰.....شناسایی و تشخیص.....
- ۳۰۲.....استعداد و توانایی ذهنی برجسته.....
- ۳۰۲.....تفاوت میان استعداد و پیشرفت تحصیلی.....
- ۳۰۳.....نقص در پردازش اطلاعات.....
- ۳۰۴.....طراحی برنامه‌های مداخله‌ای.....
- ۳۰۴.....آموزش انفرادی.....
- ۳۰۵.....کلاس ویژه.....
- ۳۰۶.....انطباق برنامه‌های خدماتی موجود.....
- ۳۰۷.....آموزش در کلاس عادی.....
- ۳۰۷.....برنامه‌های آموزش تیزهوشان.....
- ۳۰۹.....برنامه‌های آموزش دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری.....
- ۳۰۹.....راهبردهای آموزشی.....
- ۳۱۰.....مشاوره.....

فصل ۱۴) ارتباط با والدین و متخصصان ۳۱۲

- ۳۱۲.....اصول برقراری ارتباط با والدین و متخصصان.....
- ۳۱۴.....رشد مهارت‌های مصاحبه.....
- ۳۱۵.....روش‌های ارتباط با والدین.....
- ۳۱۵.....مشارکت خانواده در اجرای برنامه‌ها.....
- ۳۱۵.....آموزش خانواده.....
- ۳۱۶.....مشارکت والدین در آموزش.....
- ۳۱۷.....نقش خواهرها و برادرها.....
- ۳۱۸.....ارتباط با متخصصان.....
- ۳۱۹.....کمک معلم.....
- ۳۲۰.....آموزش مشارکتی.....
- ۳۲۰.....الگوهای آموزش مشارکتی.....

۳۲۲.....واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

۳۳۳.....واژه‌نامه فارسی به انگلیسی

۳۴۳.....واژه یاب

۳۵۵.....فهرست منابع

ناتوانی‌های یادگیری یکی از پیچیده‌ترین اختلال‌هایی است که در حیطهٔ کودکان استثنایی مطرح است. این پیچیدگی در تعریف، طبقه‌بندی، ارزیابی و آموزش افراد با ناتوانی یادگیری انعکاس پیدا کرده است. بخشی از این پیچیدگی به این دلیل است که با توجه به ماهیت ناتوانی‌های یادگیری، حیطه‌های مختلفی نظیر پزشکی، عصب‌شناسی، روان‌شناسی و علوم تربیتی با آن سر و کار دارند. بخشی دیگر از این پیچیدگی به ویژگی‌های افراد با ناتوانی یادگیری مربوط می‌شود. این افراد گروه بسیار ناهمگنی را تشکیل می‌دهند. آنها علی‌رغم هوش متوسط و به بالا در یک یا چند حیطهٔ تحصیلی مشکلات جدی دارند. مشکلات تحصیلی آنها از آسیب‌های حسی و حرکتی، عقب‌ماندگی ذهنی و محرومیت‌های محیطی ناشی نمی‌شود. حتی بعضی از آنها با داشتن توانایی‌های ذهنی بسیار بالا (تیزهوشی) در یک یا چند حیطه با مشکلات جدی مواجهند.

بسیاری از افراد با ناتوانی یادگیری حتی در کشورهای پیشرفته تا مدت‌ها ناشناخته باقی می‌مانند یا مشکل آنها به غلط تشخیص داده می‌شود. در مواردی این دانش‌آموزان، عقب‌ماندهٔ ذهنی تلقی می‌شوند و در کلاس‌های ویژه یا مدارس ویژهٔ کودکان با عقب‌ماندگی ذهنی جایدهی می‌شوند و در برخی موارد به دلیل داشتن مشکل در توجه، در گروه کودکان با اختلال‌های هیجانی و رفتاری قرار می‌گیرند. بخش دیگری از پیچیدگی حیطهٔ ناتوانی‌های یادگیری به سبب‌شناسی آن مربوط می‌شود. در بسیاری از موارد علل مطرح شده، ذهنی و آزمون‌ناپذیر هستند و ما را دچار ابهام و سردرگمی می‌کنند. برخی از آسیب‌های مغزی و نقایص عصب‌شناختی از آن جمله به‌شمار می‌روند. در هر صورت علم تاکنون نتوانسته به کلیهٔ پرسش‌ها و تناقض‌هایی که در حیطهٔ ناتوانی‌های یادگیری مطرح است پاسخ دهد. علاوه بر اینها، نیازهای ویژهٔ دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری بسیار متنوع است. برای مثال نیازهای دانش‌آموزی که اختلال در ریاضی دارد با نیازهای دانش‌آموزی که اختلال خواندن یا نوشتن دارد، کاملاً تفاوت دارد. آنها به خدمات آموزشی کاملاً متفاوتی نیاز دارند که طراحی آن مستلزم دقت و صرف هزینهٔ نسبتاً زیادی است.

مشکلات یاد شده در کشور ما دو چندان است چرا که ما در شناسایی این گروه، مشکلات بسیاری داریم. هنوز برخی از معلمان ما در مدارس عادی که اولین محل حضور دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری است، با این حیطه آشنایی ندارند. آنها در مواجهه با این دانش‌آموزان دچار سردرگمی می‌شوند. از یک سو شاهد عملکرد متوسط یا حتی بالای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری در حیطه‌های مختلف هستند و از یک سو با مشکلات شدید او در یک یا چند حیطه مواجهند. علاوه بر این، ملاک‌ها و ابزارهای ارزیابی افراد با ناتوانی یادگیری چندان روشن نیست. این کودکان معمولاً بعد از آنکه وارد مدرسه می‌شوند به تدریج مشکل یادگیری آنها شدت می‌یابد تا جایی که تفاوت میان عملکرد آنها با همتایانشان به‌طور چشمگیری افزایش می‌یابد. بسیاری از این دانش‌آموزان به دلیل شکست‌های مکرر تحصیلی دچار ناکامی می‌شوند و ترک تحصیل می‌کنند. همچنین در صورتی که مشکلات آنها به موقع تشخیص داده نشود و برنامه‌های مداخله‌ای مناسب طراحی نشود، احتمال بروز اختلال‌های افسردگی، اضطرابی و بزهکاری در این کودکان افزایش می‌یابد.

به دلیل اهمیت و ضرورت توجه به ناتوانی‌های یادگیری، بر آن شدیم تا با استفاده از آخرین دستاوردهای علمی به تألیف کتابی در این زمینه بپردازیم. در تألیف این کتاب تلاش نموده‌ایم که تمامی حیطه‌های مرتبط را پوشش دهیم. به همین دلیل در فصول اولیه کتاب به تاریخچه، تعریف و طبقه‌بندی، روش‌های ارزیابی و ویژگی‌های افراد با ناتوانی یادگیری اشاره کرده‌ایم و در فصول بعدی به بحث در مورد روش‌های آموزشی متعدد در زمینه اختلال زبان شفاهی، اختلال خواندن، اختلال نوشتن و اختلال ریاضی پرداخته‌ایم. به‌ویژه در فصل‌هایی که روش‌های آموزشی مطرح شده‌اند، تلاش نموده‌ایم تا از مثال‌های عینی و ملموس با ذکر جزئیات آن استفاده کنیم تا خوانندگان بتوانند به آسانی آنها را به کار ببرند. هدف از ارائه راهبردها و الگوهای آموزشی متعدد، ایجاد بستر مناسب برای تهیه محتوای مناسب در حیطه آموزش ویژه است. بسیاری از این راهبردها به‌سادگی اجرا شدنی هستند و به‌ویژه معلمان و محققان می‌توانند با مطالعه دقیق، آنها را به کار ببرند. مطالعه این کتاب را به متخصصان، محققان، معلمان و دانشجویان پیشنهاد می‌کنیم.

ارائه منابع در کتاب حاضر با توجه به دستورالعمل ای پی ای (APA) صورت گرفته است. در ضمن به منظور سهولت در خواندن متن از ذکر مکرر عبارت «به نقل از» برای منابع ثانویه خودداری شده است.

در خاتمه از کانون اسلامی انصار و پژوهشکده روان‌شناسی استاد روزبه که در تألیف کتاب حاضر ما را یاری دادند سپاسگزاری می‌کنیم. همچنین از آقای دکتر محمد رضایی، ویراستار علمی؛ خانم افق فریدون‌زاده، ویراستار ادبی؛ آقای طه باستانفر، نمونه‌خوان و خانم زهره علی‌وردی، تایپیست نهایت تشکر را داریم. در پایان از متخصصان، استادان، معلمان و دانشجویان تقاضا داریم که کاستی‌های کتاب حاضر را به ما متذکر شوند.

اکرم پرند

عضو هیأت علمی

پژوهشکده روان‌شناسی استاد روزبه

دکتر محسن شکوهی یکتا

استادیار دانشگاه تهران